

The Components of the Strategic Model in the Field of Women's Political Participation in the Islamic Republic of Iran

Fariba Parviniyan

PhD student in Women's Studies, Women's Rights in Islam, Faculty of Women and Family, University of Religions and Denominations, Qom, Iran (corresponding author).

Email: parviniyan@org.ikiu.ac.ir

 0009-0001-9356-853X

Mohammadrahim Eivazi

Professor, Department of Future Studies, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: mr.eivaz@ut.ac.ir

Raheleh Kardavani

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Institute for Women and Family Research, Qom, Iran.

Email: kardavani.r@modares.ac.ir

Farhad Nazarizadeh

Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Malek Ashtar University, Tehran, Iran.

Email: F.nazarizadeh@yahoo.com

Abstract

The issue of women's political participation, especially in decision-making positions, is an issue that is related to the growth and promotion of the status of society. If we are looking for a balanced and, at the same time, developing society, we cannot close our eyes to it. This research answers the question: What are the components of the strategic model of women's political participation in high positions in the Islamic Republic of Iran? The method in this research is initially meta-synthesis which was extracted and examined by focusing on models for increasing women's political participation. The methods of content analysis and document analysis were also used. The model was designed in accordance with what is stated in verse 21 of Surah Ar-Rum and presented as the "Couple-oriented Affection-based" model. A questionnaire was also used to verify the model. The findings show that a model has been presented that shows that "peace" and "tranquility" are desirable prospects for women's political participation in the Islamic Republic of Iran, which will be possible with the "affection" strategy. Its components in the "stability and survival" dimension include increasing women's political awareness and self-awareness and self-knowledge, preparing favorable conditions for the emergence of talents, reducing the gender gap, and women's political empowerment. In the "development and satisfaction" dimension, it includes social and political responsibility and trust in women's effectiveness in the Islamic system, political mobility, political independence, and political fertility. In the "beautification" dimension, it includes women in the position of social guardianship and women in the position of managing wills and building the world.

Keywords: Political participation, strategic model, Muslim woman.

مؤلفه‌های مدل راهبردی مشارکت سیاسی زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران

فریبا پروینیان

دانشجوی دکتری مطالعات زنان، گرایش حقوق زن در اسلام، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران
(نویسنده مسئول).

Email: parvinian@org.ikiu.ac.ir

 0009-0001-9356-853X

محمدرحیم عیوضی

استاد گروه آینده‌پژوهی، دانشکده حکمرانی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: mr.eivaz@ut.ac.ir

راحله کاردوانی

استادیار گروه علوم اجتماعی، پژوهشکده زن و خانواده، قم، ایران.

Email: kardavani.r@modares.ac.ir

فرهاد نظری‌زاده

استادیار گروه مهندسی صنایع، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران.

Email: F.nazarizadeh@yahoo.com

چکیده

موضوع مشارکت سیاسی زنان به‌ویژه در مناصب تصمیم‌گیری، موضوعی است که با رشد و ارتقای منزلت جامعه مرتبط است؛ اگر به دنبال جامعه‌ای متعادل و درعین‌حال بالنده هستیم، نمی‌توانیم چشم بر روی آن ببندیم. در این تحقیق به این سؤال پاسخ داده می‌شود که مؤلفه‌های مدل راهبردی مشارکت سیاسی زنان در مناصب عالی نظام جمهوری اسلامی ایران چیست؟ روش این تحقیق در ابتدا فرا ترکیب است که با تمرکز بر روی مدل‌های افزایش مشارکت سیاسی زنان، استخراج و بررسی شدند و از روش‌های تحلیل مضمون و تحلیل اسناد نیز بهره‌جسته است. مدل مطابق با آنچه در آیه ۲۱ سوره روم آمده طراحی و با عنوان مدل «زوجیت‌محور مودت‌پایه» ارائه شده است. جهت تأیید مدل نیز از پرسش‌نامه از خبرگان استفاده گردید. یافته‌ها نشان می‌دهد «سکینه» و «آرامش» چه‌شم‌اندازی مطلوب برای مشارکت سیاسی زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران است که با راهبرد «مودت» امکان‌پذیر خواهد شد و مؤلفه‌های آن در بُعد «ثبات و بقا»، شامل افزایش آگاهی سیاسی زنان، خودآگاهی و خودشناسی زنان، آماده‌سازی زمینه‌های مساعد بروز استعدادها، کاهش شکاف جنسیتی و توانمندسازی سیاسی زنان؛ در بُعد «توسعه و رضایت» شامل: مسئولیت‌پذیری اجتماعی و سیاسی و اعتماد به کارآمدی زن در نظام اسلامی، تحرک سیاسی، استقلال سیاسی و باروری سیاسی و در بُعد «زیباسازی»، شامل: زن در جایگاه ولایت اجتماعی و زن در جایگاه مدیریت اراده‌ها و ساختن جهان می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: مشارکت سیاسی، مدل راهبردی، زن مسلمان.

مقدمه و بیان مسئله

موضوع مشارکت سیاسی زنان، موضوعی است که با رشد و ارتقای منزلت جامعه مرتبط است؛ اگر به دنبال جامعه‌ای متعادل متکامل هستیم نمی‌توانیم چشم بر روی حضور سیاسی زنان در تمامی سطوح ببندیم و توانایی‌های سیاسی ایشان را نادیده بگیریم. ما نیاز به تفکر و تحقیق عالمانه درباره زنان داریم؛ نیاز به الگوها و مدل‌هایی که نحوه فکر کردن و عمل کردن ما را تحت تأثیر قرار دهد. ایجاد الگو و مدلی از هم‌گرایی وفاق اجتماعی و تقویت گفتمان دو سویه میان مردان و زنان در عرصه سیاست‌ورزی و پایبندی به آن موجب سالم‌سازی و روان‌سازی فرایندهای اداره امور کشور خواهد شد و موجبات تعادل در اولویت‌های سیاست‌گذاری برای هر حکمرانی خوب است (پریزاد و دانش، ۱۴۰۰). خوشبختانه «اسلام و انقلاب و امام (ع)؛ زن را در مرکز فعالیت‌های سیاسی قرار داد (خامنه‌ای، ۱۳۶۸). تکلیف زنان حضور و فعالیت هرچه مؤثرتر در جامعه اسلامی است. اسلام زن را مثل مرد در همه شئون دخالت می‌دهد و زن باید در مقدرات اساسی مملکت دخالت کند (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۱۵۳) و متناسب با چنین رشدی می‌تواند در ساختمان حکومت اسلامی مسئولیت‌هایی به عهده بگیرد (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۱۵۳). اسلام احساس مسئولیت زنان نسبت به امور مسلمانان و جامعه اسلامی و حتی امور جهان اسلام را وظیفه زن مسلمان می‌داند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶). بنابراین برای رسیدن به نقطه تعالی با دو انسان طرف هستیم. هندسه رابطه زن و مرد در گفتمان انقلاب اسلامی بر اساس حرکت به سمت هدف تعالی بشر است؛ مادامی که انسان هست، میزان و چگونگی کیفیت رابطه این دو انسان شامل زن و مرد، با سرعت رسیدن به نقطه مطلوب و متعالی نسبت دارد. اینکه چه نوع ترکیبی می‌بایست بین نیروی زنانه و نیروی مردانه رقم بخورد برای رسیدن به هدف غایی اهمیت دارد. در این حرکت دو اراده زنانه و مردانه و نسبت آنان با هم موضوعیت پیدا می‌کند.

از سوی دیگر ما ظرفیت‌های لازم را برای رسیدن زنان به وضعیت مطلوب جامعه اسلامی داریم. برای مثال بندهای هشتم و نهم اصل سوم قانون اساسی با صراحت بیان می‌کند که عموم مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود می‌بایست مشارکت داشته باشند و در این باره رفع تبعیضات ناروا، همچنین ایجاد امکانات عادلانه در تمامی زمینه‌های معنوی و مادی را لازم دانسته است. بنا بر پنجاه و ششمین اصل قانون اساسی، هیچ فرد یا گروهی نمی‌تواند افراد را ملزم کند منافع خود را در خدمت منافع فرد دیگری یا گروهی قرار دهد (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران). اصل ۲۱ قانون اساسی نیز موضوعاتی همچون حقوق زن در تمامی بُعدهای

مادی و معنوی از جمله حق انتخاب شدن را در نظر گرفته و رعایت آن را لازم دانسته است. اصل ۱۹ قانون اساسی بر برخورداری همه مردم از حقوق مساوی و بر منع تبعیض و برتر دانستن گروهی بر دیگران صراحت دارد.

اما همچنان یکی از چالش‌های مهم نظری و بیشتر از آن عملی در کشور ما حقوق و فعالیت سیاسی زنان است. هرچند که در جامعه ما منزلت و نقش زنان در این جایگاه دگرگونی پرشتابی را تجربه کرده است و جایگاه او در اجتماع و سیاست بعد از انقلاب اسلامی اصلاح گردیده و ارتقا یافته است؛ اما آمارها این ادعا که زنان هنوز به قدرت سیاسی خود در جامعه دست نیافته‌اند را تأیید می‌کنند. از همین رو زن باید به‌عنوان یک انسان مستقل و دارای اراده، شأن انسانی خودش را در جامعه پیدا کند.

مقوله مدل‌سازی یکی از راهکارهای مهم و مغفول در حوزه علوم انسانی است یکی از خلأهایی است که می‌تواند نتایج مطالعات را در دنیای واقعی جاری سازد. بنابراین در این تحقیق پژوهشگران به دنبال طراحی مدلی بومی اسلامی در زمینه مشارکت سیاسی زنان برای تحقق هستند. برای این منظور با رجوع به داده‌های قرآنی، در جهت به دست آوردن مدلی پویا و مؤثرتر به آیه ۲۱ سوره روم تأسی جست‌اند در این آیه خلقت زوجی در عالم، یکی از سنت‌هایی است که در قرآن کریم مطرح است و «مودت» را راهکاری برای حضوری مؤثر و تعالی‌بخش جامعه هدف معرفی می‌نماید. مدل زوجیت‌محور و مودت‌پایه ارائه شده در این تحقیق پدیده‌ای است که باید در آینده محقق شود؛ نه مدلی از واقعیت. بنابراین مقایسه مدل پیشنهادی با واقعیت و همچنین ارزیابی قابلیت توجیه حوادث گذشته و پیش‌بینی آینده توسط این مدل فاقد معنا است. این مدل، چهارچوب کلی و مجموعه‌ای منسجم و سازگار از توصیه‌ها را عرضه می‌کند که با شواهد، استدلال‌ها و قواعد منطقی پشتیبانی می‌شوند. راهبرد در این مدل بر اساس بومی و اسلامی بودن آن با رویکرد آینده‌نگاری از یک‌سو و از سوی دیگر از جنس تجویز است که در سطوح مختلف از کلان تا خرد می‌کوشد، تکلیف را در عمل مشخص کند (تقوی، ۱۳۹۱). از همین رو این مطالعه تلاش دارد با ارائه مدل آمادگی پیش‌دستانه‌ای برای آینده مشارکت سیاسی زنان رقم بزند.

در بستر جهاد و یاری ولی خدا، زن در نقطه استقلال خود؛ می‌بایستی تکلیف خود را تشخیص داده و بسترها باید برای حرکت زن طراحی شده باشند. در واقع در تمامی قلمروهای متعدد و مورد مطالعه این پژوهش زن می‌بایست بتواند بدون هیچ مانعی نقش خود را بر مبنای هویت زنانه خود، ایفا نماید و این امر نیاز به راهبردی برگرفته از تعالیم و آموزه‌های دینی و قرآنی ما به‌عنوان کتاب انسان‌ساز دارد.

۱. پیشینه پژوهش

در پژوهشی تحت عنوان «توانمندسازی سیاسی زنان و نقش میانجی آگاهی سیاسی» (داولتووا و همکارانش، ۲۰۲۲) در کشور عمان، مفهوم آگاهی سیاسی و تأثیر تحول‌آفرین آن را در جهت افزایش مشارکت سیاسی زنان شایسته تمرکز دانسته‌اند و مؤلفه‌های مدل آگاهی سیاسی را علاقه سیاسی، دانش سیاسی و درک سیاسی دانسته و در نهایت، به این نتیجه رسیده‌اند که «آگاهی سیاسی» تأثیر بسزایی در کاهش سوگیری جنسیتی در حوزه مشارکت سیاسی به‌ویژه در سطوح بالای سیاسی برای زنان دارد. پژوهشی با عنوان «مدل پرونده تجاری» (دالام و همکارانش، ۲۰۲۲) بیان می‌کند توانمندسازی سیاسی زنان^۱ به‌عنوان ظرفیت افزایش‌یافته زنان برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری سیاسی می‌تواند از طریق سه مسیر انجام پذیرد: ۱. نمایندگی سیاسی در تصمیم‌گیری؛ ۲. آزادی انتخاب، تضمین‌شده توسط آزادی‌های مدنی و ۳. فرصتی برای سازماندهی و بیان مؤثر صدای خود. مدل‌های جنسیت و مشارکت سیاسی در کشورهای اروپایی، عنوان تحقیقی است که محققان در آن سه مدل ارائه دادند: ۱. مدل اجتماعی شدن دوران کودکی؛ ۲. مدل اجتماعی شدن به‌وسیله نقش بزرگسالی و ۳. مدل ساختاری وضعیت اجتماعی - اقتصادی. در این تحقیق، مؤلفه‌های افزایش مشارکت سیاسی زنان در مناصب عالی را در چهار بُعد عمده خلاصه نموده است: ۱. حضور در جایگاه انتخاب شدن و انتخاب کردن؛ ۲. کمپین‌های مبارزات انتخاباتی؛ ۳. فعالیتهای جمعی شامل کار با گروه‌ها؛ ۴. تماس با مقامات در مورد سیاست‌های کلی (کلارک، ۱۹۸۶).

«هنجارهای چالش‌برانگیز جنسیتی: مدل رهبری زنان، اقتدار سیاسی و خودمختاری»، تأکید می‌کند باید در پارادایم نابرابری ساختاری، محدودیت‌های درونی، ذهنیت فرهنگی و کدهای قانونی که در ساختارهای اجتماعی جا افتاده است، تغییراتی ایجاد شود (المغربی و همکارش، ۲۰۲۲).

«مدل راهبردی ارتباطی برای بهبود مشارکت سیاسی زنان در نمایندگی مجلس در اندونزی» بیان می‌کند نیاز به بهبود نمایندگی سیاسی زنان در اندونزی مبتنی بر آگاهی است که همه اولویت‌ها و دستور کار سیاسی باید اصلاح شود (جانودی، ۲۰۱۹). مدل تحلیل فضایی توانمندسازی سیاسی زنان در کشورهای اروپای، بیان می‌کند

هرگونه افزایش در نمایندگی زنان در پارلمان باعث افزایش اصلاحات سیاستی در بخش اجتماعی می‌شود.

«مدل سرریز»؛ نویسندگان این مدل معتقد هستند سهم سیاستمداران زن درباره برابری و توزیع منابع در میان انواع مختلف خدمات اجتماعی در یک کشور باعث ایجاد «سرریز» در کشورهای همسایه می‌شود. مدل الگوی «رقابت معیار» بیان می‌کند اثرات خارجی ناشی از مخارج عمومی ناشی از رقابت بین دولتی است که با مقایسه عملکرد آن‌ها با همسایگان آن‌ها، معیارهای خود را انتخاب می‌کنند. مدل «شهروند - نامزد» هم بیان می‌کند شهروندان می‌توانند با انتخاب نامزدهایی که همسوتر با خودشان هستند، به‌طور مناسب بر فرایندهای سیاست‌گذاری تأثیر بگذارند (اسانو و چریلو، ۲۰۲۲). به لحاظ ادبیات نظری، در گفتمان انقلاب اسلامی ایفای نقش زن در جامعه، در بستر جهاد و یاری ولی خدا شکل می‌گیرد؛ زن در نقطه استقلال خود، می‌بایستی تکلیف خود را تشخیص داده و بسترها باید برای حرکت زن طراحی شده باشند. در واقع در تمامی قلمروهای متعدد، زن می‌بایست بتواند نقش خود را ایفا کند. همان‌گونه که «زن مسلمان ایرانی تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود؛ عفیف بود؛ محجبه و شریف بود و درعین‌حال، در متن و مرکز بود» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۵). منظور از در متن و مرکز بودن، در متن و مرکز درگیری‌های تاریخی است که در حقیقت همان اولویت‌ها و نیازهای است که ولی خدا مشخص می‌نماید.

در این طرح‌واره، دو مؤلفه استقلال و قدرت جنسیتی، مورد توجه است؛ البته علاوه بر این دو مؤلفه استعدادهای فردیتی را باید اضافه کرد. پیش‌شرط زن الگوی سوم این است که به لحاظ فکری مستقل باشد. استقلال و اراده او در ساحت انسانیت و قابلیت‌ها و قدرت‌های او در ساحت جنسیتش موضوعیت دارند. در حقیقت اساس الگوی سوم در گفتمان انقلاب اسلامی، یک طرح فردی نیست بلکه یک طرح اجتماعی است که منجر به شکل‌گیری «جهان اجتماعی زنانه» به‌عنوان یک بال حرکت اجتماعی می‌شود. این حرکت بر حفظ زنانگی، زنانه عمل کردن و توسعه و شکوفایی زنانگی تأکید دارد و با پافشاری بر استقلال زن، او را مختار در انتخاب سرنوشت خود می‌داند (تکلو، ۱۴۰۲). همچنین از مهم‌ترین اصول بنیادین در پارادایم اسلامی، «اصل قرآنی زوجیت و همراهی» است؛ آیت‌الله خامنه‌ای، زعیم و فقیه عالی‌قدر شیعی در دیدار اقشار مختلف بانوان در دی‌ماه سال ۱۴۰۲، نظریه زوجیت را مطرح نمودند: «این زوجیت که در نگاه اسلامی این‌جور واضح است، درست نقطه مقابل تضاد در دیالکتیک هگلی و

مارکسیست است؛ یعنی رکن اصلی این دیالکتیک هگل که بعد هم مارکس از او گرفته، تضاد است که حرکت جامعه و حرکت تاریخ و حرکت بشری ناشی از تضاد است؛ یعنی «تز» و «آنتی‌تری» وجود دارد که از آنتی‌تز و تز، سنتز به وجود می‌آید. در اسلام نه، سنتز از آنتی‌تز به وجود نمی‌آید، از زوجیت به وجود می‌آید». (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۱۱/۱۴). به دلیل اینکه مسئله ما، حرکت است. برای رسیدن به نقطه تعالی بشر با دو انسان مواجهیم و مادامی که انسان هست، میزان و چگونگی کیفیت رابطه این دو انسان، با سرعت رسیدن به جامعه مطلوب و متعالی نسبت دارد. زوجیت اهمیت ترکیب نیروی زنانه و نیروی مردانه را برای رسیدن به هدف غایی، تبیین می‌نماید. در منطق حرکت، علاوه بر وضعیت حقوقی، وضعیت تحقیقی هم مطرح است. در وضعیت تحقیقی انسان به دنبال رقم زدن سرنوشت جدید به سمت بهبود وضعیت کنونی است. در واقع با ظهور اسلام، زنان به‌مثابه مردان در برابر اجتماع مسئولیت می‌یابند. قرآن کریم زنان را شانه به شانه مردان می‌بیند (مهریزی، ۱۴۰۲). حدیث نبوی هم مشهور است که فرمود: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ» که اندیشمندان از آن به‌عنوان ولایت اجتماعی یاد می‌کنند.

۲. روش پژوهش

این پژوهش در شش گام انجام پذیرفت. گام اول؛ استفاده از روش فراترکیب مدل‌های مطالعات انجام شده که از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو بهره‌مند شده و منجر به مدل عمومی «مدل طناب‌کشی» شد. ده مدل مطالعه شده منجر به دستیابی به ۲۶ مؤلفه افزایش مشارکت سیاسی زنان گردید که در نهایت ۵ مقوله اصلی از ترکیب مؤلفه‌ها از طریق کدگذاری و مقوله‌بندی به دست آمد. سپس با مروری به جایگاه زن در اندیشه اسلامی، مفهوم راهگشای، «شایسته‌سالاری» احصا شد. شایسته‌سالاری، فرایند و روندی است که در افراد با توجه به عناصر توانمندی، لیاقت و کارآمدی گزینش شده و در نظام سیاسی به کار گرفته می‌شود که منجر به احصای چهارچوب و مدل اولیه پژوهش با عنوان «مدل جامعه متعادل شایسته محور» گردید. گام دوم؛ شامل افزودن متغیرهای زمینه‌ای با کمک روش تحلیل مضمون می‌شود. در این مرحله ابتدا مجموعه تفاسیر در خصوص مفهوم «مودت» موجود در آیه ۲۱ سوره مبارک روم، گردآوری شد که موجب توسعه و تکمیل شدن مدل مفهومی گردید و به‌عنوان «مدل متعادل و متکامل زوجیت‌محور مودت‌پایه» نام‌گذاری گردید. این مدل

شامل سه بُعد «بقا و ثبات»، «توسعه و رضایت» و «زیباسازی» است. نحوه ساختن مدل نرم و به روش آبشاری است. در حقیقت، این نحوه رسیدن از یک مفهوم به شاخص است. چنانچه از طریق شاخص‌ها به مؤلفه و سپس به بُعد و مفهوم می‌توان رسید (خنیفر و بردبار، ۱۳۹۳: ۱۹).

مراحل و فرایند مدل مودت نیز بر مبنای آیه ۲۹ سوره فتح، شامل: ۱. جوانه زدن؛ ۲. کمک کردن برای پرورش؛ ۳. محکم شدن؛ ۴. برپای خود ایستادن و ۵. نمو چشم‌گیر و اعجاب‌انگیز با توجه به تفاسیر حاصل شد و همه عوامل و اجزای مؤثر در شکل‌گیری آن تحلیل شد. در سومین گام، با استفاده از روش تحلیل محتوا، اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفت؛ ابعاد سه‌گانه مدل در لابه‌لای اسناد جست‌وجو شد، ۳۱ مقوله اصلی استخراج شد و در قالب سه بُعد خلاصه شدند. جامعه نمونه در این مرحله، بیانات امامین انقلاب، برنامه چشم‌انداز ۱۴۰۴، برنامه‌های توسعه و مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران بودند. تلفیق مدل با آینده‌نگاری و ترزیق اولویت‌های آینده‌نگاری به مدل نیز در گام پنجم انجام پذیرفت. پس از استخراج مؤلفه‌ها با اخذ دیدگاه ۱۵ نفر از صاحب‌نظران و مدیران اجرایی، با ویژگی‌هایی همچون داشتن تحصیلات عالی، تجربه کاری مرتبط و آینده‌پژوه؛ از طریق پرسش‌نامه اعتبار مؤلفه‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

۳. مبانی و اصول معرفت‌شناختی مدل

در نظام اسلامی، آنچه مبنای اصلی تدوین یک مدل است، این است که دین الهی و وحیانی منبع غنی و پربار معرفت محسوب می‌شود و بدون آن هرگز نمی‌توان برای دین نقش اساس و تعیین‌کننده‌ای برای مدل طراحی شده قائل شد. چنانکه در غرب به خرد خودبنیاد و نفی مرجعیت دین و نفی ارزش معرفتی وحی و آموزه‌های پیشوایان دین انجامید و علم را به دانش تجربی فروکاست و به آن اصالت بخشید و این رویکرد انسان را از بسیاری از حقایق علمی در باب شناخت جهان، هستی، روابط بین عوالم، فرجام جهان، حقیقت وجودی انسان، غایت آفرینش و کمال و سعادت حقیقی آدمی و هزاران مسئله مهم دیگر محروم نمود. ابزارهای معرفت در دیدگاه اسلامی چهار منبع است: ۱. حس؛ ۲. عقل؛ ۳. وحی و ۴. شهود (کلینی، ۱۳۹۱) که وحی در جایگاه برتر نسبت به دیگر مجاری ادراکی می‌تواند مهم‌ترین سنگ بنای مدل‌سازی باشد و در این صورت تمایز جدی با مدل‌های غربی که به دنبال حس و تجربه هستند؛ خواهد داشت.

از طرف دیگر ساخت مدل در این پژوهش مشتمل بر این موارد است: ترسیم وضعیت مطلوب، اصول تحلیل و آسیب‌شناسی وضعیت موجود، اصول راهبردی حرکت از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب و اکنون بایستی دید تا چه حد این مدل با مبانی اسلامی نسبت دارد:

۳-۱. ترسیم وضعیت مطلوب

در این عرصه مرجع اصلی، وحی و منابع نقلی دینی است. این تحقیق با بهره‌مندی از آموزه قرآنی در آیه ۲۱ سوره روم اقدام به ترسیم وضعیت مطلوب نموده است.

۳-۲. اصول تحلیل وضعیت موجود

هرچند در ظاهر ممکن است این قسمت نیازمند به بررسی‌های تجربی و وابسته به خرد بشری باشد؛ اما اصول حاکم بر تحلیل وضع موجود نیز از جهان‌بینی و مبانی متاپارادایمی متأثر است. اصول جهان‌بینی اسلامی در عین وحیانی بودن، عقلی هم هستند و رسیدن به نتیجه مطلوب در چهارچوب مساعدت وحی، عقل و تجربه خواهد بود.

۳-۳. اصول راهبردی حرکت از وضعیت موجود به وضع مطلوب

در متون دینی تعالیمی درباره کامیابی در امور مختلف مربوط به حیات فردی و اجتماعی وجود دارند که در این زمینه راهگشا است. در عین حال، تطبیق این آموزه‌ها با شرایط خاص اجتماعی و چگونگی کاربست آن‌ها بررسی تجربی است. بهره‌مندی از مراحل و فرایند رسیدن به بالندگی در آیه ۲۹ سوره مبارکه فتح و تطبیق آن با شرایط خاص اجتماعی امروز زنان در جهت افزایش مشارکت سیاسی ایشان از منظر پژوهشگران این تحقیق، به جهت معرفتی یک اصل مهم در جهت راهبردی کردن آن بوده است.

۳-۴. اصول ارزشی و هنجارهای حاکم بر چگونگی حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب

کامل‌ترین منبع شناسایی این اصول وحی و منابع نقلی دینی است. بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، حقیقت انسان مبتنی بر سه اصول «اختیار»، «فطرت» و «سعادت» است و همه ابعاد وجودی و برنامه‌های زندگی آدمی را در برمی‌گیرد؛ بی‌توجهی برنامه‌های

زندگی اعم از سیاسی، فرهنگی و فردی و خانوادگی به این اصول انسان‌شناسانه موجب ایجاد رخنه‌های پرنشدنی در تئوری‌ها و مدل‌ها است. در این تحقیق تأکید بر اصولی همچون «اراده و اختیار»، «حرکت»، «کرامت انسانی» و «آزادی» است.

۳-۵. اصل کرامت انسانی

کرامت عطیه مقدس الهی است که تنها به انسان داده شده تا بتواند اوج گیرد و خود را شکوفا کند. کرامت انسانی در حقیقت تجلی اراده حق تعالی است. عدم رعایت کرامت؛ اسباب حسد و کینه‌توزی و نزاع و بدخواهی و جنگ را فراهم می‌کند (اصغری، ۱۳۹۳: ۴۷).

۳-۶. اصل آزادی

اسلام، انسان را دارای استعدادهای فراوان و تمایلات عالی انسانی می‌داند، و همین استعدادها و تمایلات عالی را منشأ آزادی انسان می‌شمارد و آزادی را بر اساس آن چیزی می‌داند که تکامل انسانی و رهایی این استعدادها و تمایلات عالی از هر نوع مانع و مزاحم و هموار بودن راه تکامل آن مفهوم صحیح آزادی در مکتب اسلام است. (عمید زنجانی، ۱۳۸۳: ۴۷۳).

۳-۷. اصل حرکت

حرکت خروج از قوه به فعل است و قوه فقدان چیزی و فعلیت وجدان آن است؛ پس حرکت از فقدان و عدم و ناداری به سمت دارایی و وجدان جلو می‌روند و در حرکت همیشه افزایش و فزون و کمال تحقق می‌یابد. به دیگر سخن، اگر مرتبه قوه هر حرکتی را با فعلیت آن مقایسه کنیم بین این قوه و آن فعلیت رابطه نقص و کمال برقرار است و فعلیت کمال آن قوه است و در نتیجه حرکت هم به معنای تکامل آن قوه است (کریمی قدوسی و همکاران، ۱۴۰۰). اشتداد در حرکت به این معناست که رابطه قوه و فعلیت در نظر گرفته نشود، بلکه رابطه فعلیت‌ها با یکدیگر لحاظ شود؛ به این صورت که وقتی فعلیت‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شوند، اگر فعلیت بعدی نسبت به فعلیت قبلی افزایش داشته باشد و اشد و اکمل از آن باشد آن را تکامل و اشتداد می‌گویند. در اشتداد همیشه هر فعلیتی، استعداد فعلیت کامل‌تری دارد که با زوال فعلیت سابق ایجاد می‌شود (صدرالمآلهین، ۱۹۸۱: ۳۲۵).

۳-۸. اصل اراده

سید محمدباقر صدر با استفاده از آیه **إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ** (رد: ۱۱)؛ علت تمامی تغییرات و تحولات را خواست و اراده انسان می‌داند. این خواست و اراده هنگامی که در کنار یک اندیشه جدید قرار بگیرد، تشکیل‌دهنده ضمیر انسان است که با آمیخته شدن این دو عنصر، هدف‌های انسان متحقق می‌شود (نصرآزادانی و دیگران، ۱۳۹۹).

۳-۹. اصل اختیار

از نگاه اسلام، انسان موجودی مختار و مسئول است و سعادت خویش را خود طلب کرده و راهش را خود، آزادانه انتخاب می‌کند (خمینی، ۱۳۷۹: ۱۳).

۳-۱۰. اصل فطرت

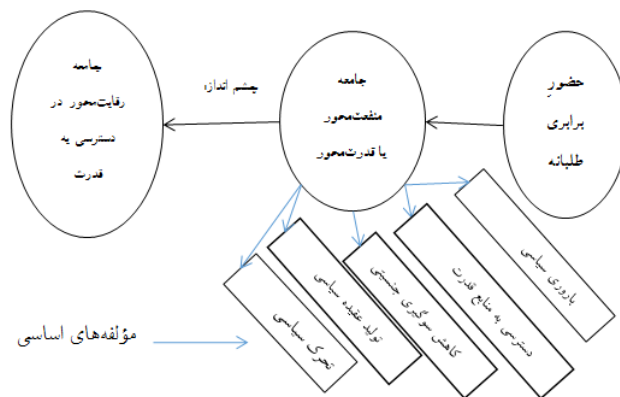
مفهوم «فطر» صرفاً به معنای عام آن یعنی آفرینش، توجه ندارد؛ بلکه آمیخته با «حرکت و هدایت» است؛ حرکتی که انسان را به «توحید» رهنمون می‌کند. حدود و قیود شرع نیز برای رهبری فطرت و شکوفایی آن است (مکارم شیرازی، ج ۳، ۱۳۷۴: ۵۳۵).

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. ارائه مدل مفهومی پایه: «مدل جامعه متعادل شایسته محور»

با استفاده از فرا ترکیب ده مدل، مدل عمومی «مدل طناب‌کشی» احصا شد که مضمون اصلی این مدل، سیاست حضور مبتنی بر منفعت‌محور قدرت‌پایه است. زنان برای رسیدن به وضعیتی برابر با مردان، ناچارند همواره در یک کشمکش بر سر دسترسی به منابع قدرت باشند؛ خواه این کشمکش آشکار و عینی و خواه پنهان و ذهنی باشد. این مدل به دنبال جنسیت‌زدایی در عملکرد خود است. این نوع نگاه، قائل به جنسیت نبوده و تنها چشم‌انداز مطلوب برای هر اقدامی به دست آوردن منفعت بیشتر است و تضاد دست‌مایه لازم در جهت کسب هرچه بیشتر منافع است. هر گروه یا فردی به دنبال حذف رقیب خود از میدان است. نحوه حضور زن ملازم با نفی قدرت دیگری است؛ این نظام اصالتاً سرمایه‌سالارانه است؛ حال چه سرمایه‌دار باشد یا نباشد اما سرمایه‌سالارانه است و در عین حال اخلاقیات متناسب با آن را نیز اعمال می‌کند. مؤلفه‌های اساسی این مدل شامل باروری سیاسی، دسترسی به منابع قدرت، کاهش

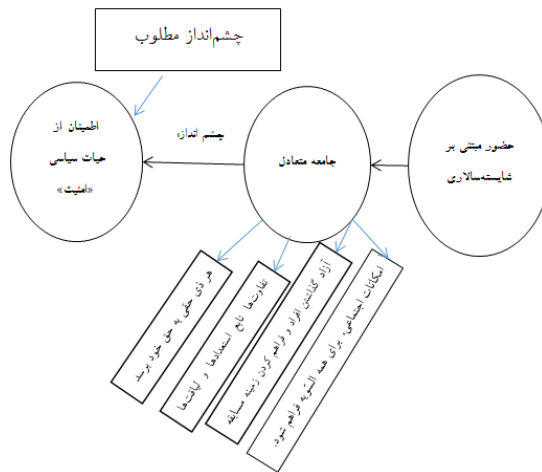
سوگیری جنسیتی، تولید عقیده سیاسی و تحرک سیاسی است. مدل‌های مطالعه شده شامل «مدل آگاهی سیاسی»، «مدل پرونده تجاری»، «مدل مالکیت زمین»، «مدل‌های جنسیت»، «مدل ساختاری وضعیت اجتماعی اقتصادی»، «مدل فرهنگی رهبری زنان»، «مدل راهبردی ارتباطی»، «مدل تحلیل فضایی»، «مدل سرریز»، «مدل رقابت معیار» و «مدل شهروند-نامزد» می‌باشند. در این مدل جامعه‌سازی با پیش‌رانه قدرت‌طلبی شکل می‌گیرد که همان مدل نظام سلطه است؛ سعی در تعریف همه‌چیز بر مبنای روابط قدرت دارد. روابط قدرت، نابرابری را ایجاد می‌کنند و متحرکاند. (دریفوس و پل رابینو، ۱۹۸۲: ۳۱۲-۳۱۵). بنابراین در این شرایط که فعالیت سیاسی مردان برای حفظ موقعیت خود و دور کردن زنان از فعالیت‌های سیاسی است؛ فعالیت سیاسی زنان برای دگرگون کردن این روابط به نفع زنان است.

شکل ۱: فراترکیب مدل‌های مطالعه شده: مدل رقابت‌محور طناب‌کشی

سپس با مطالعه و مرور جایگاه مشارکت سیاسی زنان در اسلام، مفهوم «شایسته‌سالاری» به‌عنوان اصلی‌ترین محور سیاست حضور زنان، جامعه را از «رقابت‌محوری» به‌سوی جامعه متعادل «شایسته‌سالارمحوری» هدایت می‌نماید. اسلام حضور زن در صحنه اجتماعی را امری مستمر و همیشگی دانسته که می‌تواند در امر جهاد و دفاع و همچنین فرهنگ و تربیت سهم مهم و اساسی داشته باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۳: ۲۸۶). در اسلام ملاک برتری افراد شامل لیاقت، شایستگی و تلاش است و جنسیت بر این صلاحیت‌ها تأثیری ندارد. بنابراین دولت اسلامی وظیفه دارد تا شرایط لازم برای فعالیت سیاسی زنان را فراهم کند تا آن‌ها در نهادهای آموزشی، تبلیغی،

اجتماعی و سیاسی به فعالیت بپردازند (آکوچیان، احمد، ۱۳۸۳) و تأکید دارد امکانات اجتماعی، برای همه فراهم شود، افراد آزاد گذاشته شوند و زمینه‌های مسابقه برای همگی فراهم گردد. «اطمینان خاطر از حیات سیاسی» چشم‌اندازی است که این مدل را از مدل رقابتی، ممتاز می‌نماید و توسط پژوهشگران به‌عنوان مدل متعادل شایسته‌محور، با عنوان «مدل امنیت» نام‌گذاری شد. مؤلفه‌های به‌دست‌آمده برای این مدل بدین شرح می‌باشند: امکانات اجتماعی، برای همه فراهم شود، آزاد گذاشتن افراد و فراهم کردن زمینه مسابقه، تفاوت‌ها تابع استعدادها و لیاقت‌ها باشد، هر ذی‌حقی به حق خود برسد. غایت مطلوب جامعه شایسته‌سالار پایه، رسیدن به «امنیت» است. «امنیت به یک ویژگی پایدار در فضای صلح، برخورد مناسب و آگاهی دو جانبه اطلاق می‌شود که به تمام اعضای جامعه امکان می‌دهد که آزادانه حقوق شخصی، سیاسی و اجتماعی خود را اعمال کنند» (نویدنیا، ۱۳۸۸) که مبنای آن «به‌گونه‌ای است که شرایط و فرصت‌ها را به تساوی در اختیار همه شهروندان قرار می‌دهد» (مطهری، ۱۳۷۷).

شکل ۲: مدل مفهومی جامعه متعادل شایسته‌سالار محور: مدل امنیت

۴-۲. توسعه مدل: رجوع به داده‌های قرآنی و دستیابی به «مدل زوجیت‌محور مودت‌پایه»

خلقت زوجی در عالم، یکی از سنت‌هایی است که در قرآن کریم مطرح است. این نکته در آیه ۲۱ سوره روم مطرح گردیده است و مودت را راهکاری برای حضوری مؤثر و

تعالی‌بخش جامعه هدف معرفی می‌نماید که نتایج آن با نتایج حاصل از مطالعات پیشین و مدل‌های مورد بحث هم‌پوشانی دارد. در تبیین معنای آیه دو رویکرد وجود دارد. رویکرد مفهوم محور و موضوع محور که صرفاً به گردآوری نظرات مفسرین پرداخته شده و رویکرد مسئله محور که مفسر با دغدغه ذهنی و درگیری مسئله محور با آیات مواجه می‌گردد. برای نمونه مفسرانی که به آیه ۲۱ سوره مبارکه روم رویکرد مسئله محور داشته‌اند بدین قرار هستند؛ تفاسیر شیعی شامل: المیزان فی تفسیر القرآن، تألیف سید محمد حسین طباطبایی، در قرن چهاردهم با رویکرد قرآنی؛ تفسیر من وحی القرآن، تألیف سید محمد حسین فضل‌الله، در قرن پانزدهم با رویکرد اجتماعی و اجتهادی؛ تفسیر نمونه، تألیف ناصر مکارم شیرازی، در قرن پانزدهم، با رویکرد اجتماعی، اجتهادی. الکاشف، تألیف محمد جواد مغنیه، در قرن چهاردهم با رویکرد تحلیلی؛ تفاسیر سنی شامل: التفسیر القرآنی للقرآن، تألیف عبدالکریم خطیب، در قرن چهاردهم با رویکرد قرآنی و فی ظلال القرآن، تألیف سید بن قطب بن ابراهیم شاذلی، در قرن چهاردهم با رویکرد اجتماعی و تبیینی.

بنابراین در مفهوم آیه دو برداشت کلی وجود دارد. اغلب مفسرین با رویکرد مفهوم‌محور و موضوع‌محور به تبیین آیه پرداخته و با توجه به سیاق آن منظور از زوجیت را زن و شوهر شرعی و منظور از مودت را محبت بین زن و شوهر می‌دانند. برداشت دوم یا نگاه مسئله‌محور به آیه، منظور از زوجیت را شامل زن و مرد در جامعه بزرگ بشری دانسته و حتی زوجیت فکری، روحی و علمی بین افراد بشر را برداشت نموده است (اخوان مقدم، ۱۳۹۸) و منظور از مودت را انس و الفت بین نوع انسان در جامعه می‌داند. بنا بر فرمایش خداوند در سایه «مودت» افراد جامعه شامل زن و مرد، سکون و آرامش حاصل خواهد شد. خداوند متعال مودت را ملاط و چسب مصالح ساختمانی جامعه انسانی مطرح کرد که بر مبنای زوجیت نهاده شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۰۵: ۳۹۲). تفاهم و همدردی در سایه زوجیت نیازهای انسان را برطرف می‌سازد و در سایه تأمین این نیازها، افراد در چنین جامعه‌ای به آرامش روحی دست پیدا می‌کنند. قرآن کریم دستیابی به چنین آرامشی را یکی از ثمرات زوجیت می‌داند (اخوان مقدم، ۱۳۹۸). جایگاه مودت در نزد خداوند به حدی دارای ارزش و اهمیت است که فعل «جعل» هم‌نشین کلمه مودت قرار گرفته است. در حقیقت ابزار زیستن در فضای آرامش و رضایت روانی در این آیه کریمه؛ «مودت» معرفی شده است که به قول مفسران، ملاط و چسب مصالح ساختمانی جامعه انسانی است (مکارم شیرازی، ۱۳۰۵: ۳۹۲). سکینه نیز یعنی حالت استقرار، حالت آرامش، آرامش روانی، آرامش فکری و

نقطه مقابل این اطمینان، حالت تشنج فکری و آشوب فکری و بی‌انضباطی فکری و اندیشه و احساسات در وجود یک فرد است که او را به انواع و اقسام بدبختی‌های شخصی و اختلالات اجتماعی می‌کشاند (عرفان منش، ۱۴۰۰).

از همین‌رو در این پژوهش با بهره‌مندی از رویکرد دوم که زوجیت را شامل افراد جامعه بشری متشکل از زن و مرد می‌داند، «مشارکت سیاسی زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران» به‌مثابه «مودت» در جامعه زوجیت‌محور است که غایت آن رسیدن به «سکینه» است. این جامعه را می‌توان «متعادل متکامل» در نظر گرفت که اساساً زوجیت‌محور مودت‌پایه است.

۳-۴. تأملی بر مفاهیم آیه ۲۱ سوره روم بر اساس تفاسیر

۱-۳-۴. زوجیت در آیه ۲۱ سوره روم

برخی مفسران با رویکرد مسئله‌محور در آیه ۲۱ سوره مبارک روم، زوجیت را فراتر از خانواده برداشت نمودند. برخی نیز منظور از زوجیت را «زن و مرد» در جامعه بزرگ‌تر و در میان افراد جامعه فهم نمودند؛ مفسرانی همچون ابن جوزی، آلوسی و شبر معتقدند اگر به این آیه به تنهایی نگاه شود می‌توان منظور نهایی را، زن و مرد و کل افراد بشر و نوع انسانی دانست (ابن جوزی، ۱۴۲۲: ۳-۴۲۰، آلوسی، ۱۴۱۵: ۱۱-۳۱، شبر، ۱۴۰۷: الجوهر الثمین، ۵-۸۲).

برای نمونه به برخی از متن‌های این تفاسیر اشاره می‌شود: «دیگر از نشانه‌های خدا این است که از جنس خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آن‌ها آرامش بیابید» (وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا). و از آنجا که ادامه این پیوند در میان همسران، خصوصاً در میان همه انسان‌ها عموماً نیاز به یک جاذبه و کشش قلبی و روحانی دارد به دنبال آن اضافه می‌کند: «و در میان شما مودت و رحمت آفرید» (وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً) (مکارم شیرازی، ۱۳۰۵).

یکی از روشن‌ترین جلوه‌گاه‌ها و موارد خودنمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است، چون زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند، نظیر این مورد مودت و رحمتی است که در جامعه بزرگ شهری، و در میان افراد جامعه مشاهده می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۲۵۰). جمله وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً می‌شود راجع به رحمت و مودت بین زن و شوهر باشد ولی بهتر است آن را راجع به عموم بدانیم (قرشی بنایی، ۱۳۷۵: ۱۹۲). «وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا» «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ

به‌درستی که در آفریدن ازواج مشاکل و مشابه مردان در بشریت هر آینه نشانه‌های قدرت الهی است» (شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳).

«بین الرجال و النساء او أشخاص النوع» (شبر، ۱۴۱۲: ۳۸۷)؛ «ای بین الرجال و النساء او بین افراد الجنس» (پانی‌پتی، ۱۴۲۵: ۲۲۹). «و للحفاظ علی النوع الانسانی، جعل الله تعالی من العلامات الداله علی قدرته و رحمته و هیمنته؛ خلق النساء من جنس الرجال و ایجاد و وشائج و صلات و وثیقه بین الرجل و المرأه، قائمه علی الموده (الی المحبه) و الرحمه (ای الشفقه) لیتعاون الجنسان علی»: ایجاد زنان از جنس مردان و ایجاد پیوندها و پیوندهای نزدیک بین زن و مرد بر اساس محبت (به عشق) و رحمت (یعنی شفقت) تا هر دو جنس بتوانند در آن همکاری کنند». (زحیلی، ۱۴۲۲: ۱۹۹۳).

« بین الرجال و النساء، أو أشخاص النوع» (شبر، ۱۴۰۷: ۸۲). «إن الصلوة ألتی یمتن ربنا أصرتها بین الزوجین و من خلالهما بین سائر أبناء المجتمع تتجاوز المودّة المادیة القائمة علی أساس المصالح المشتركة و الخدمات المتبادلة»: رابطه‌ای که پروردگار ما بین همسران و به واسطه آنها بین سایر افراد جامعه برقرار کرده است، فراتر از محبت مادی مبتنی بر منافع مشترک و خدمات متقابل است» (مدرسی، ۱۴۱۹: ۳۸). مودت همان دوست داشتن است که انسان‌ها به یکدیگر دارند ولی رحمت و مهربانی آن تأثیر قلبی است که از دیدن محرومیت و نقص و گرفتاری طرف، در قلب احساس می‌شود؛ رحمت ناشی از مودت است که اگر در وجود انسان مودت وجود نداشت، رحمت پیدا نمی‌شد، همان‌طور که در افتادن دیوار و شکستن درخت و مهربانی احساس نمی‌کنیم (قرشی، ۱۳۷۷: ۱۸۶). اما حدیثی که در مورد ازدواج وجود دارد، در صحت آن شکی نیست، ولی حضرت خاتم الانبیا (ص) به مؤمنان متقی و مجاهدان آزاده مباحث می‌کند؛ همچنین در مورد بدی‌ها آنان را که خیانت می‌کنند و برای دشمنان خدا و بشریت کار کند را سرزنش می‌کند. در حدیث است: « زمانی بر مردم می‌رسد که دیندار دین خود را تسلیم نمی‌کند مگر اینکه از بلندی به بلندی فرار کند. گفتند: این چه زمانی است یا رسول‌الله؟ فرمودند: اگر جز با نافرمانی خدا به زندگی نرسد، تجرد جایز است» (مغنیه، ۱۴۲۴: ۱۳۷). الخطاب هنا للناس عموماً، رجالا، و نساء و لیس للرجال، كما فهم ذلك کثیر من المفسدین فکما خلق الله سبحانه للرجال من أنفسهم (خطیب، ۱۴۲۴: ۴۹۶). «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» فی النهایة لإنشاء حیاة جدیدة تتمثل فی جیل جدید (قطب، ۱۴۲۵: ۲۷۶۳).

۴-۳-۲. مودت

واژه «مودّه»، مصدر از صیغه «مفعله» از ریشه «وَدَّ» است به معنای آرزو کردن و دوست داشتن است؛ زیرا تمنی که آرزو داشتن و دریافت کردن است در برگیرنده معنی دوستی است که سه مرحله دارد: نیاز، شناخت، عشق و محبت که دلالت بر علاقه و محبت می‌کند (فراهیدی، ۱۴۱۰ ق: ۹۹). کلمه مودّت که شش بار در قرآن آمده به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد. در برخی از کتب لغت درباره ریشه «وودد» چنین ذکر شده است که به معنای امنیت است (فراهیدی، ۱۴۱۰ ق: ۱۰۰). لذا مودت، نوعی محبت ویژه و مخصوص است که بازتاب و کشش برونی را در پی داشته باشد و آنچه در درون وجود دارد را به خوبی آشکار کند (اخوان مقدم، ۱۳۹۸: ۲۴). مودت، محبت پایدار و تجهیز به جهازی است که به بروز ظهور و آشکار شدن آن بینجامد و علایق قلبی را از نهفتگی و خفتگی خارج سازد (اخوان، ۱۳۹۸: ۴۳). بنابراین مودت، محبت تثبیت شده در قلب است؛ لذا تمایل و کشش در مودت بسیار بیشتر و عمیق‌تر از محبت است؛ چرا که اثر محبت ناشی از مودت در مقام عمل و در ظاهر هویدا است و نوعی «امنیت» را به ارمغان می‌آورد (اخوان مقدم، ۱۳۹۸: ۲۴).

برخی «مودت» را به معنای دوستی و میل شدید و مقابل بغض و تنفر گرفته‌اند. تفاوت مودت با محبت در این است که محبت تمایل به سمت چیزی است؛ اما مودت تمایل به سمت چیزی بر مبنای طبیعت شخص است از همین‌رو مفهوم تمایل، در مورد مودت شدیدتر و خاص‌تر از محبت است (مصطفوی، ج ۱۳: ۳۷۳). لذا محبت تمایل به سمت چیزی است. ولیکن «مودت» تمایل به سمت چیزی بر مبنای طبیعت شخص است؛ از همین‌رو مفهوم تمایل، در مودت شدیدتر و خاص‌تر از محبت است؛ چرا که مودت در قلب تثبیت شده و همچون خضوع در مقابل عمل اثرش مشهود است (مصطفوی: ۶۴). مفسران نیز در معنای مودت با واژه‌شناسان هم نظر بوده‌اند که مودت همان محبتی است که اثرش در مقام عمل نمود و ظهور پیدا کند (زمخشری، ۴۰۷ ق: ۴۷۲) لذا در مودت هیچ‌گونه انفعالی وجود ندارد. برخی از ایشان «و جعل بینکم موده و رحمه» را ایجاد «مودت و رحمت» بین تمام افراد جامعه دانسته‌اند نظیر: المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۶، ص ۱۶۶؛ تفسیر احسن الحدیث، ج ۸، ص ۱۹۲؛ بیان السعاده ج ۳، ص ۲۱۷ و تفسیر اثنا عشری ج ۱۰، ص ۲۸۲.

در تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۳۹۲؛ می‌خوانیم مسئله مودت و رحمت در حقیقت ملاط و چسب مصالح ساختمانی جامعه انسانی است، چرا که جامعه از تک تک انسان‌ها تشکیل شده همچون ساختمان عظیم و پرشکوهی که از آجرها و قطعات سنگ‌ها

تشکیل می‌گردد. اگر این افراد پراکنده شوند و آن اجزای مختلف، با هم ارتباط و پیوند پیدا نکنند جامعه یا ساختمانی به وجود نخواهد آمد. آن کسی که انسان را برای زندگی اجتماعی آفریده این پیوند و ربط ضروری را نیز در جان او ایجاد کرده است (طباطبایی، ج ۱۶: ۳۹۲). در حقیقت «مودت و رحمت» جان‌مایه تحکیم پیوند بین اعضای یک جامعه است. هر چه این جان‌مایه تقویت شود، انسجام و استحکام روابط بین اعضای جامعه بیشتر می‌شود و آرامش و امنیت بیشتری در آن جامعه حاکم خواهد شد.

مودت و رحمت، در واقع کمال دیگران را طلب نمودن و چتر حمایت را بر سر دیگران گستردن است. لذا مودت از زیرمجموعه‌های رحمت است. رحمت امری قلبی است و بروز و ظهور آن، «مودت» است. اینکه در آیه مودت عطف و مقدم بر رحمت شده است به دلیل تأکید بر بروز و ظهور این رحمت در مودت در بین اعضای جامعه با جعل الهی است و باعث پررنگ شدن و تأکید معنای مودت شده است (اخوان مقدم و عرب، ۱۳۹۸). «مودت» اخص از محبت و به معنای محبتی پایدار است که در دل تثبیت شده و در مقام عمل اثرش ظهور و بروز پیدا می‌کند و دارای اثر و نتیجه باشد؛ به همین دلیل مودت از محبت بالاتر و دارای جایگاهی ویژه است. در قرآن مشتقات این ریشه ۲۸ مرتبه در سه محور ارتباط با خدا، ارتباط با مؤمنان و کافران به کار رفته است. مودت در هر سه محور محبت تثبیت شده در عمق جان است که نوع بروز و ظهور آن با هم متفاوت است؛ در محور دوم در ارتباط با رفتار مؤمنان با یکدیگر است که باید محبتی پایدار باشد و آثارش در عمل ظاهر شود (اخوان مقدم و عرب، ۱۳۹۸).

خداوند در آیه ۲۱ سوره روم از نعمت زوجیت و آرامش و سکونت حاصله از آن، به‌عنوان یک نشانه و آیه الهی یاد کرده است. هدف از «مودت» در قرآن رسیدن به «لتسکنوا» است که نتیجه آن می‌شود آرامش جسمی، فردی، روحی و اجتماعی. «لِتَسْكُنُوا» از ماده «سکون» در اصل به معنی ثابت شدن چیزی بعد از حرکت است. در «مقایس اللغه» آمده است که اصل آن به معنی آرامش و حالت خلاف اضطراب و حرکت است. همچنین به حالت آرامش و اطمینان خاطر درونی نیز «سکینه» گفته می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۴۴۵).

مفسران در رابطه با واژه لتسکوا، اغلب منظور را «آرامش» گرفته‌اند. از جمله این تفاسیر سورآبادی ج ۳، ص ۱۸۸؛ کشف‌الاسرار و عده‌الابرار، ج ۷، ص ۴۴۱؛ زاد‌المسیر فی علم‌التفسیر، ج ۳، ص ۴۲۰؛ جلاء‌الأذهان و جلاء‌الأحزان، ج ۷، ص ۲۴۵؛ مواهب علیه، ص ۸۹۹؛ تفسیر منهج‌الصادقین فی الزام‌المخالفین، ج ۴، ص ۱۲۹؛ روح‌المعانی فی تفسیر القرآن‌العظیم، ج ۱۱، ص ۳۱؛ تفسیر بیان‌السعاده فی مقامات‌العباده، ج

۳، ص ۲۱۷؛ تفسیر ائنا عشری، ج ۱۰، ص ۲۸۲؛ تفسیر احسن‌الحديث، ج ۸، ص ۱۹۲؛ التفسیر الواضح، ج ۳، ص ۲۲؛ التفسیر الوسیط للقرآن الکریم، ج ۱۱، ص ۷۶؛ تفسیر الوسیط (الزحیلی)، ج ۳، ص ۱۹۹۳؛ القرآن بالقرآن، ج ۲۳، ص ۱۳۴ و ۱۳۵؛ تفسیر جامع، ج ۵، ص ۲۵۴ که نظر آیت الله آملی نیز این نکته است.

البته برخی نیز منظور از «لتسکنوا» را انس و الفت دانسته‌اند همچون: التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۸، ص ۲۴۰؛ تفسیر جوامع الجامع، ج ۳، ص ۲۶۲؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۸، ص ۴۷۰؛ الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، ج ۳، ص ۴۷۲؛ تفسیر القرآن العظیم (ابن کثیر)، ج ۶، ص ۲۷۸؛ الأصفی فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۹۵۷؛ تفسیر الصافی، ج ۴، ص ۱۲۹؛ تفسیر شریف لاهیجی، ج ۳، ص ۵۴۸؛ تفسیر روح البیان، ج ۷، ص ۱۹؛ تفسیر کنزالدقائق و بحر الغرائب، ج ۱۰، ص ۱۸۳؛ البحرالممدید فی تفسیر القرآن المجید، ج ۴، ص ۳۳۲؛ تفسیر القرآن الکریم (شبر)، ص ۳۸۷؛ التفسیر المظهری، ج ۷، ص ۲۲۹؛ الجواهر الثمین فی تفسیر الکتاب المبین، ج ۵، ص ۸۲؛ التحریر و التنویر، ج ۲۱ ص ۳۲؛ تفسیر الکاشف، ج ۶، ص ۱۳۶؛ تفسیر المرافی، ج ۲۱، ص ۳۷؛ تفسیر خسروی، ج ۶، ص ۴۴۴؛ مقتیبات الدرر و ملتقطات الثمر، ج ۸ ص ۲۱۴؛ مخزن الغرفان در تفسیر القرآن، ج ۱۰، ص ۸۹؛ تقریب القرآن الی الأذهان، ج ۴، ص ۲۳۵؛ تبیین القرآن، ص ۴۱۸؛ تفسیر روان جاوید، ج ۴، ص ۲۵۰.

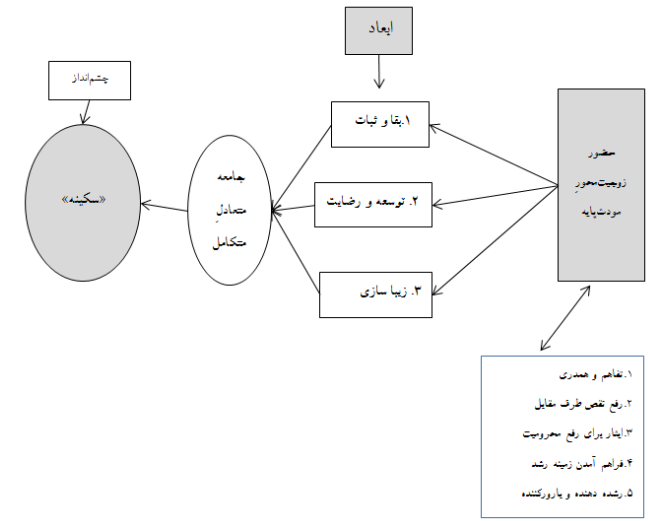
تفسیر بحرالعلوم، ج ۳ ص ۸؛ منظور از این واژه را آرامش روحی دانسته و مفسر التفسیر القرآنی للقرآن، ج ۱۱، ص ۴۹۷، ج ۱۸، ص ۱۱۴ و ۱۱۵؛ آن را آسایش جان و آرامش احساس فهمیده است. همچنین صاحب تفسیر نمونه در ج ۱۶، ص ۲۹۱ آن را آرامش جسمی، روحی، فردی و اجتماعی دریافت کرده است.

۳-۳-۴. شبکه مضامین مورد اشاره در مودت

بر اساس جدولی که کدها، مضامین پایه و سازمان‌دهنده از آن‌ها استخراج شد، مجموعه این مضمون‌ها به صورت یک شبکه مضامین قابل ارائه است. در خصوص شبکه مضامین ایجاد شده موضوع محوری یا مضمون فراگیر «مودت» است. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت قرآن کریم برای حضور زنان و مردان در کنار هم و مشارکت مؤثر، نگاهی آرمان‌گرایانه‌تر داشته و این حضور را، حضوری دلسوزانه و ایثارگرانه در جهت حصول آرامش و سکینه می‌داند.

از مجموع برداشت‌های استخراج شده، پنج مضمون پایه شامل: تفاهم و همدری، رفع نقص طرف مقابل، ایثار برای رفع محرومیت، فراهم آمدن زمینه رشد، رشد دهنده

و بارورکننده حاصل شد که با دسته‌بندی آنان به سه مضمون سازمان‌دهنده شامل: «بقا و ثبات»، «توسعه و رضایت» و «زیباسازی» دست یافتیم که به‌عنوان ابعاد مدل جایگذاری شدند. این سه بُعد دارای روابط پویا و مرتبط هستند به‌طوری‌که میان آن‌ها رابطه ترتیبی و تأثیری وجود دارد. در سطح ثبات و بقا، بخش اصلی آن درگیر تدابیر و تمهیدات برای پیشگیری است. تفاهم و همدری، رفع نقص طرف مقابل و ایثار برای رفع محرومیت؛ موجبات پیشگیری را فراهم می‌آورد. در مرحله رضایت، آرامش در سایه اطمینان از حیات و برخورداری از سیر مستمر آن به شکل خواسته شده است. در سایه اطمینان از تأثیرگذاری نقش خود در سرنوشت خویش به رضایت می‌رسد و در بُعد سوم یعنی در سطح زیبایی، فرد از سطح بقا و رضایت عبور می‌کند و دغدغه حوائج متعالی زندگی و زیباسازی آن را دارد.

شکل ۳: مدل مودت بر اساس آیه ۲۱ سوره مبارک روم

۴-۳-۴. جامعه متعادل متکامل

«افراد انسانی که جامعه را تشکیل می‌دهند، از دو جنس زن و مرد هستند. همان‌گونه که خداوند آدمی را به دو صورت مذکر و مؤنث خلق نمود؛ از آیات کریم قرآن کریم استفاده می‌شود که اجتماعی بودن انسان در متن خلقت و آفرینش او پیریزی شده است. در سوره مبارکه حجرات می‌فرماید: «یا ایهاالناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و

جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اكرمکم عندالله اتقيکم». در این آیه کریمه، بیان می‌کند که انسان به‌گونه‌ای آفریده شده که به‌صورت گروه‌های مختلف ملی و قبیله‌ای (اجتماعی) در آمده است». (مطهری، ۱۳۶۴). جامعه‌شناسان با چنین تلقی از انسان بر این باورند که او باید در اجتماع خویش نقش یا نقش‌هایی را ایفا کند.

«اشتداد و تکامل حقیقی، تنها در انسان‌های جامعه محقق می‌شود و به تبع تکامل آن‌ها، در ظاهر اجتماع نیز تحولاتی در فنون، ابزار، قوانین و علوم اتفاق می‌افتد؛ چرا که در میان امور مربوط به اجتماع انسانی، تنها انسان است که در واقعیت خودش به یک درجه کامل‌تر جواهری می‌رسد و حرکت رو به تعالی دارد و آنچه در امور دیگر اتفاق می‌افتد، پیشرفت و جانشینی کامل به‌جای ناقص است» (مطهری، ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۷۹۶-۷۹۵). از دیدگاه استاد مطهری، «جامعه را می‌توان «مرکب حقیقی» دانست، از نوع «مرکبات طبیعی»؛ اما ترکیب روح‌ها و اندیشه‌ها و عاطفه‌ها، خواست‌ها و اراده‌ها و دست آخر ترکیب فرهنگی نه ترکیب تن‌ها و اندام‌ها. به این صورت که انسان هرکدام با سرمایه‌های فطری و سرمایه‌ای اکتسابی از طبیعت خود، وارد زندگی اجتماعی می‌شود، روحاً در یکدیگر ادغام شده و هویت جدید می‌یابد که از آن به «روح جمعی» تعبیر می‌شود. در ترکیب جامعه، ترکیب، «ترکیب واقعی» است. زیرا تأثیر و تأثر و فعل و انفعالات واقعی رخ می‌دهد و اجزای مرکب که همان افراد اجتماع هستند، هویت و صورتی جدید می‌یابند؛ اما به هیچ وجه، کثرت، به وحدت تبدیل نمی‌شود و (انسان الکلی) همان مجموع افراد است و وجود اعتباری و انتزاعی دارد. مطابق این دیدگاه از ترکیب سرمایه‌های افراد با یکدیگر، روح جمع به وجود می‌آید و لذا فطرت افراد بر فطرت جامعه هم اثر می‌گذارد و اراده و وجدان جامعه، انعکاسی است از اراده و وجدان افراد» (مطهری، ۱۳۷۸). «زمینه ایجاد چنین اجتماعی با ماهیت و نوع انسانی مرتبط است. نوعیت انسان، مسیر روح جمعی را تعیین می‌کند و تکیه‌گاه روح جمعی، روح فردی و به عبارت دیگر، فطرت انسانی انسان است. بنابراین روح جمعی حاکم بر جوامع با همه اختلاف‌ها، رنگ «نوعیت انسانی» دارند و این نوع واحد بر فطرت انسانی مبتنی است که به وحدت قوا در سطح جهان تمایل دارد. فطرت اقتضا دارد تا تمامی نوع بشر، مجتمع شوند» (مطهری، ج ۲۴، ۱۳۷۸: ۳۶۴). قوای جدا از هم دست به دست هم دهند و با تراکم یافتن، تقویت شوند و همه یکی گردند تا زودتر و بهتر به هدف‌های متعالی برسند (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۹۷). از دیدگاه اسلام، کمال انسان در تعادل و توازن اوست؛ یعنی همه استعداد‌های خود را همراه به‌طور متعادل و متوازن رشد دهد (مطهری، ج ۲۳، ۱۳۷۸: ۱۱۲). انسان به همه استعداد‌های خود اهمیت دهد و از پرورش یک‌جانبه برخی

از آن‌ها و بی‌توجهی به برخی دیگر خودداری کند و این، زمانی امکان‌پذیر است که هدف مشترکی برای آن‌ها قابل تصور باشد (معلمی و نصرت‌زادگان، ۱۳۹۹). در مدل اسلامی تکامل اجتماعی، رشد صحیح‌گرایش‌ها و تمایلات اهمیت دارد. «از منظر اسلام، این‌گرایش‌ها در صورتی سبب تکامل انسان می‌شود که در مسیر صحیح و در سایه توجه به خداوند رشد یابند. پس، اسلام به قدرت و قوت نیز دعوت کرده است؛ ولی نه قدرت نیچه‌ای، بلکه قدرتی که از آن صفات عالی مهربانی و رحم و شفقت و احسان برخیزد» (مطهری، ج ۲۳، ۱۳۷۸: ۳۱۱-۳۱۴). «اشتداد و تعالی افراد، تکامل اجتماع را نیز در پی دارد و قرآن نیز این حقیقت را تأیید می‌کند و می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» (رعد: ۱۱)؛ (معلمی و نصرت‌زادگان، ۱۳۹۹).

۴-۳-۵. فرایندهای «مودت»

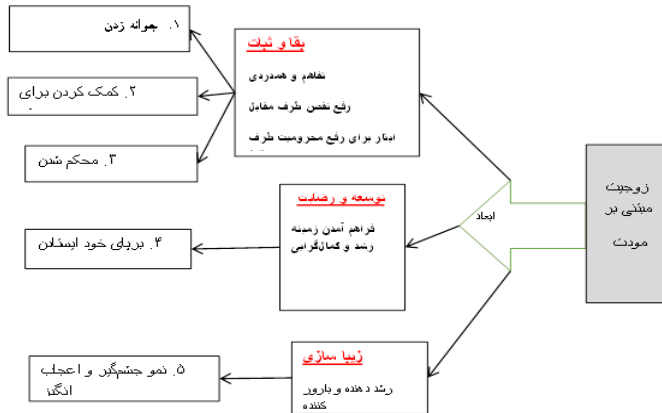
در آیه ۲۹ سوره مبارکه فتح جامعه نبوی به‌عنوان الگوی جوامع اسلامی توصیف شده است. در این آیه پنج فرایند عمده شامل جوانه زدن، کمک کردن برای پرورش، محکم شدن، برپای خود ایستادن و نمو چشم‌گیر اعجاب‌انگیز، برای مؤمنان و یاران پیامبر (ص) ذکر شده است. در حقیقت این اوصاف بیانگر حرکت و نمو و رشد آن‌ها در جنبه‌های مختلف است؛ چرا که آن‌ها انسان‌هایی هستند با صفات والا که آنی از «حرکت» باز نمی‌ایستند، همواره جوانه می‌زنند و جوانه‌ها پرورش می‌یابند و بارور می‌شوند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۲: ۱۱۷).

فراز اول آیه ۲۹ سوره فتح، یاران منتخب رسول خدا را به ویژگی‌هایی ستودنی وصف کرده و فراز دوم آنان را به کشته‌ای تشبیه کرده که جوانه‌اش را بر می‌آورد؛ سپس آن را نیرومند می‌سازد تا ستبر گردد و بر ساقه‌هایش می‌ایستد و کشاورزان را به شگفتی و کفار را به خشم می‌آورد. بنابراین پس از آنکه دانه یا نهال نوپای درخت، شاخه‌ها و جوانه‌هایش را تقویت کرد یا هر دو به تقویت هم پرداختند، جوانه‌ها رشد می‌کنند و محکم می‌شوند تا بالاخره به مرحله استوار می‌رسند و بر پای خود می‌ایستند (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۸: ۳۰۰؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۲: ۱۱۶). نگاه قرآن شامل تمامی افراد جامعه چه زن و چه مرد می‌شود. قطعاً تنها گیاهی که از درون سالم و با نشاط است می‌تواند جوانه‌های شاداب بر خود برویاند و البته سلامت و نشاط گیاه نیز خود مرهون زمین و زمینه‌ای مساعد برای رشد است. گیاهی که بر زمینی نامساعد روییده باشد، بر پا نمی‌ایستد و به بار نمی‌نشیند. جامعه‌ای که شرایط برای رشد همه افراد آن از جنبه‌های مختلف فراهم است، قطعاً چنین جامعه‌ای خود رشد می‌یابد و در هیچ

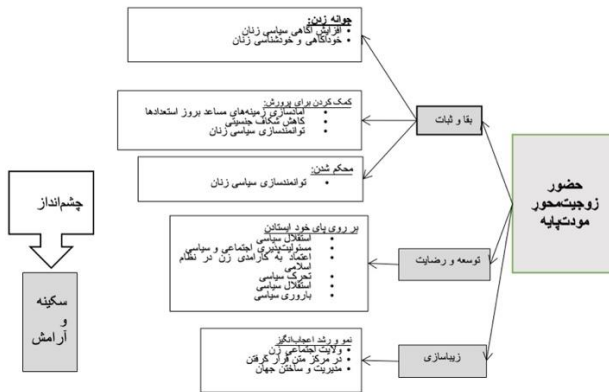
یک از ابعاد ضعیف و ناتوان نیست و به خوبی می تواند در برابر آسیبها از خود محافظت کند.

۵. تکمیل مدل؛ شناسایی مؤلفه‌ها

یکی از مسائل مشارکت سیاسی زنان، تطبیق داشتن با زیست بومی است که زنان در آن نشو و رشد می نمایند. در این راستا و به منظور کشف اولویتها و تأکیدات بومی و احصای مؤلفه‌های مدل، دیدگاه اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته است و در نهایت با جمع بندی به ۱۲ مقوله پایه منجر شد. مؤلفه‌های شناسایی شده در بُعد ثبات و بقا شامل: افزایش آگاهی سیاسی زنان، خودآگاهی و خودشناسی زنان، آماده سازی زمینه‌های مساعد بروز استعدادها، کاهش شکاف جنسیتی و توانمندسازی سیاسی زنان می باشند و در بُعد توسعه و رضایت شامل: مسئولیت پذیری اجتماعی و سیاسی، اعتماد به کارآمدی زن در نظام اسلامی، تحرک سیاسی، استقلال سیاسی و باروری سیاسی اند و در بُعد زیباسازی شامل: زن در جایگاه ولایت اجتماعی، زن در جایگاه مدیریت و ساختن جهان هستند.

شکل ۴: فرایندهای مودت بر مبنای آیه ۲۹ سوره فتح

شکل ۵: مؤلفه‌های مدل مودت

۱-۵. تلفیق مدل با آینده‌نگاری راهبردی

آینده‌نگاری به‌عنوان یک ابزار قدرتمند در حوزه سیاست‌گذاری مطرح است و دانشی بین‌رشته‌ای است که می‌تواند کارشناسانی از رشته‌های مختلف را در خود جای دهد (بهروزی لک و جلیوند، ۱۳۹۳). همچنین مهم‌ترین هدف آینده‌نگاری راهبردی تصویرسازی، خلق و ترسیم چشم‌انداز (آینده مطلوب) است. اسلاتر^۱ یکی از دلایل اصلی آینده‌نگاری راهبردی را این‌گونه بیان می‌کند: «کمک می‌کند تا از دام فرهنگی «جهان‌بینی غربی و ایدئولوژی صنعتی» در مدت تحلیل‌ها رها شود. آینده‌نگاری راهبردی نوعی مهندسی جامع آینده است. که با انتخاب گزینه‌های مطلوب بر اساس معیارهای امکان و اثربخشی می‌رسد. در حقیقت بعد از این انتخاب است که راهکارهای لازم را در قالب فرایند برنامه‌ریزی راهبردی ارائه می‌دهد (شیروانی ناغانی و همکاران، ۱۳۹۵). این مدل در حقیقت مرحله راهبردی‌سازی مدل آینده‌نگاری و روس است.

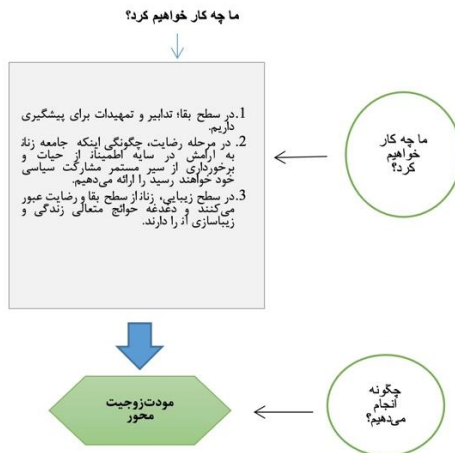
وروس (۲۰۰۳) فرایند خلق راهبرد در آینده‌نگاری را شامل چهار مرحله اصلی می‌داند. مراحل سه و چهار در مدل فرایندی وروس که به خلق گزینه‌های راهبردی و خلق و تدوین راهبرد می‌پردازند، مورد توجه ما در این پژوهش هستند. مدل مودت؛ مرحله راهبردی‌سازی مدل وروس است؛ اینکه «ما چه کاری خواهیم کرد؟» و «چطور این کار را انجام می‌دهیم؟». آنچه مورد توجه قرار گرفته مرحله راهبردی‌سازی مدل وروس است ارائه «مدل مودت»؛ مرحله چهارم مدل وروس را در برمی‌گیرد.

۵-۱-۱. ما چه کاری خواهیم کرد؟

در مدل مودت، مراحل پنج‌گانه آن در سه بُعد به این مهم می‌پردازد که: در سطح بقا، چه تدابیر و تمهیداتی برای پیشگیری داریم. در مرحله رضایت، چگونه جامعه زنان به آرامش در سایه اطمینان از حیات و برخورداری از سیر مستمر مشارکت سیاسی خود خواهند رسید؟ همچنین در سطح زیبایی، زنان از سطح بقا و رضایت عبور می‌کنند و دغدغه حوائج متعالی زندگی و زیباسازی آن را دارند.

۵-۱-۲. چگونه این کار را انجام می‌دهیم؟

مشارکت «زوجیت‌محور مودت‌پایه» راهبرد گذر از تنش است. اگرچه واژه راهبرد به دامنه وسیعی از برنامه‌ها و تصمیم‌ها و اندیشه‌ها راه یافته است، ترجمه تجربه‌ها و اندیشه‌های حوزه‌های گوناگون به یکدیگر سبب همگرایی نسبی بین اندیشمندان شده است. در مطالعه آینده‌نگاری راهبردی راهبرد مفهومی است که مسیر حرکت یا انتقال از وضع موجود به وضع مطلوب را مشخص می‌کند. این راهبرد از جنس تجویز است. در سطوح مختلف، از کلان تا خرد، می‌کوشد که تکلیف را در عمل مشخص کند. مهم‌ترین راهبرد تحقق الفت و مودت در جامعه زوجیت‌محور است. از دیدگاه عموم مسلمانان، نخستین و عالی‌ترین نمونه آرمانی از دولت اسلامی، دولت پیامبر مکرم اسلام^(ص) است که ایجاد مودت در جامعه نتیجه تدبیر رسول مکرم اسلام^(ص) در مدینه و مکه بوده است که در آیه ۱۰۳ سوره آل‌عمران آن را نعمت می‌داند. دولت علوی نیز به‌عنوان دومین الگوی عملی و واقعی فراروی ما مسلمانان به‌ویژه شیعیان، بر اهمیت مودت تأکید دارد. ریال حضرت علی^(ع) در نامه ماندگار خویش به مالک اشتر می‌فرماید: همانا برترین روشنی چشم زمامداران، برقراری عدل در شهرها و آشکار شدن مودت مردم است (کمیحانی و عیوضی، ۱۴۰۲). اهمیت مودت و زدودن تفرقه و اختلاف به قدری است که حتی در زیارت‌نامه‌ها همچون زیارت جامعه کبیره آن را به‌عنوان احیاکننده «جان واحد» در بین مؤمنین می‌داند. علامه مجلسی در شرح این زیارت معتبر آورده است که به‌واسطه مودت، مؤمنین همچون جان واحدی اختلاف‌ها تفرقه‌ها را از میان برمی‌دارند که هیچ‌گونه پراکندگی در میان افراد عالم وجود نداشته باشد. در حقیقت «مودت» به‌عنوان بنیاد سیاست و نظام‌سازی در نظام ولایی مطرح است و این مهم در تحقق مأموریت‌ها و نیز تثبیت امنیت و تحکیم ثبات در نظام ولایی، راهبردی‌ترین نسبت را با ساختار رسمی حاکمیتی دارد و از اصالت برخوردار است.

شکل ۶: مرحله راهبردی‌سازی مدل آینده‌نگاری و روس

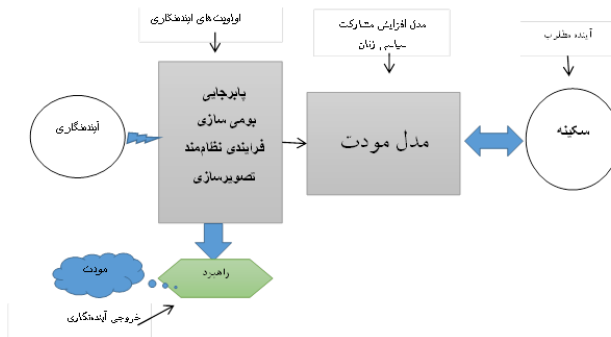
از سوی دیگر با مطالعه تعاریف آینده‌نگاری، موضوعات اولویت‌دار آینده‌نگاری که می‌توانند بر مطلوب بودن مدل تأثیرگذار باشند بدین شرح است: «ارائه آینده مطلوب»، «پابرجایی»، «بومی‌سازی» و «فرایندی نظام‌مند» که به مدل تزریق شده‌اند.

پابرجایی: یکی از مفاهیم مرتبط با آینده‌نگاری، «پابرجایی» است؛ یعنی ارائه راهکار به‌گونه‌ای نباشد که منسوخ شود و موقتی نباشد؛ «مودت» به‌عنوان راهبرد یا راهکار مدل، در جامعه بسیار حائز اهمیت است به‌طوری‌که برخی از دانشمندان مسلمان اساساً هدف سیاست اسلامی را ایجاد مودت می‌دانند و بر آن تأکید بسیار دارند.

تصویرسازی: مهم‌ترین هدف آینده‌نگاری راهبردی تصویرسازی، خلق و ترسیم آینده مطلوب است، زیرا تعریف هدف ماهیت ارتباط با فرایند تصمیم‌گیری را مشخص می‌سازد (صلاحی کجور، ۱۳۹۴: ۴۱). در مدل ارائه شده، آینده مطلوب «سکینه» است که ترسیم شده است.

فرایندی نظام‌مند: رم باره، آینده‌نگاری را مرحله‌ای می‌داند که در سپری شدن این مراحل تصمیمات و اقدامات مؤثر طراحی شده؛ مورد حمایت قرار می‌گیرند (قربانی، ۱۳۹۱). فرایندهای پنج‌گانه مودت بر اساس آیه ۲۹ سوره فتح؛ زنان را به آینده‌ای بهتر و جامع‌تر هدایت می‌کند.

بومی‌سازی شده: بومی‌سازی آینده‌نگاری در پی سازگار ساختن اهداف، روش‌ها و بستر لازم با جهان‌بینی اسلامی و بافتارها و هنجارهای فرهنگی و اجتماعی ایرانی است (نظری‌زاده و میرشاه‌ولایتی، ۱۴۰۱). در این مدل از بهترین داده‌های مرتبط با انسان یعنی از کلام قرآن مجید بهره برده شده است و همچنین مضامین اسناد بالادستی مد نظر بوده است.

شکل ۷: مدل تلفیقی مودت با آینده‌نگاری راهبردی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

جهان دینی ما به دنبال ساختن جامعه بر مبنای «زوجیتی» است برخلاف مبنای «تضاد» که اصل طرح‌ها و برنامه‌های نظام سرمایه‌داری است. در طراحی زوجیت‌محور جامعه، این‌گونه نیست که تضادها نادیده گرفته شوند بلکه در کنار تضادها، تشابهات مد نظر است. زوجیت، همان نحوه حرکت متکامل بین دو طرف زوجیت است که نسبت مکمل دارند و این ویژگی متکامل از سویی ناشی از ویژگی‌های متمایز است و از سوی دیگر مرتبط با ویژگی‌های متشابه است. قرار گرفتن تمایزها و شباهت‌های دو طرف کنار همدیگر موجب می‌شود برای رسیدن به هدف متعالی به نحو شایسته طی مسیر نمایند. این‌گونه نحوه دستیابی به هدف را، جامعه‌سازی زوجیت‌پایه می‌گویند. زوجیت عامل جامعه‌ساز برای رسیدن به یک غایت مطلوب برای رفع نیازهای مشترکی است که با در کنار هم قرار گرفتن هر دو طرف تأمین می‌شود. تصویر بی‌نظیر جامعه زوجیت‌محور چه در خانواده، چه در اجتماع، چه در نهادهای اجتماعی؛ چه در فضای حاکمیتی و مردمی؛ یک فضای سرشار از تعامل و محبت‌محور و مودت‌محور است. در چنین فضایی ایده انسان‌ها، رشد دادن یکدیگر است. در نظام زوجیتی مودت‌محور، افراد جامعه همچون زنجیره‌ای از حلقه‌های به هم متصل شده تشکیل شدند که به

دنبال منفعت شخصی نبوده و با رشد دیگران، خود نیز مرحله بعدی از رشد را در این زنجیره تجربه می‌کنند. در این تحقیق با بررسی ده مدل افزایش مشارکت سیاسی زنان این پژوهش مدل کیفی بر اساس نظریه «زوجیت» که در آیه ۲۱ سوره مبارک روم آمده است، ارائه داده که با توسعه مفهوم «مودت»، مدلی ارائه نموده که نشان می‌دهد «سکینه» و «آرامش» چشم‌اندازی مطلوب برای مشارکت سیاسی زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران است که با راهبرد «مودت» امکان‌پذیر خواهد شد. دسته‌بندی ابعاد مدل به «بقا و ثبات» به‌عنوان تدابیر و تمهیدات برای پیشگیری، «توسعه و رضایت» به‌عنوان اطمینان از تأثیرگذاری نقش خود در سرنوشت خویش در جایگاه انتخاب شدن و «زیباسازی» به‌عنوان دغدغه‌مندی برای اهداف متعالی و زیباسازی آن، دسته‌بندی مناسبی است. فرایندهای «جوانه زدن»، «کمک کردن برای پرورش»، «محکم شدن»، «روی پای خود ایستادن»، «نمود چشم‌گیر اعجاب‌انگیز»؛ فرایندهای مناسبی برای «مدل مودت» است که با تلفیق با آینده‌نگاری، مدلی را ارائه داده که باعث حفظ و ارتقای امنیت در کشور است.

مؤلفه‌های فرایند جوانه زدن، در بُعد بقا و ثبات شامل: افزایش آگاهی سیاسی زنان و خودآگاهی و خودشناسی زنان است. مؤلفه‌های فرایند کمک کردن برای پرورش توسعه و رضایت، شامل آماده‌سازی زمینه‌های مساعد بروز استعدادها، کاهش شکاف جنسیتی و توانمندسازی سیاسی زنان، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و سیاسی و اعتماد به کارآمدی زن در نظام اسلامی، تحرک سیاسی، استقلال سیاسی و باروری سیاسی است. مؤلفه‌های فرایند رشد و نمو اعجاب‌انگیز، در بُعد زیباسازی شامل زن در جایگاه ولایت اجتماعی و زن در جایگاه مدیریت و ساختن جهان است. در مدل ارائه شده «منطق حرکت» و «منطق زوجیت» تلفیق شده و در سایه «مودت» جنسیت به‌عنوان یک واقعیت تاریخی و یک نیروی تاریخی منشأ اثر خواهد بود. در این مدل چگونگی شکل‌گیری «جهان اجتماعی زنانه» به‌عنوان یک بال حرکت اجتماعی بر اساس دو مؤلفه قدرت جنسیت و استقلال زنان در جهت افزایش مشارکت سیاسی آنان مورد توجه قرار گرفت.

پیشنهادها

پیشنهادها را می‌توان به دو دسته موارد کاربردی و پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی تقسیم کرد. در بخش کاربردی: ضعف در توانمندی‌های فردی و اجتماعی بانوان یکی از چالش‌های مطرح شده در این پژوهش است؛ از همین رو پیشنهاد می‌شود این مدل

به‌عنوان رهیافتی برای رفع محرومیت از زنان و ارائه برنامه‌های مناسب در این رابطه مبنا قرار گیرد. این مدل می‌تواند با توجه به اقدامات پیشنهادی سند مذکور نظیر طراحی برنامه‌ها و سازوکارهای لازم برای استعدادیابی بانوان پیش‌تاز در عرصه‌های مختلف، هم‌سو با رویکرد هویت‌سازی مبتنی بر شاخص‌های تربیتی الگوی سوم، با اولویت بانوان تحت پوشش نهادهای حمایتی، به‌عنوان یک نقشه راه عمل کند. همچنین برنامه‌های توسعه‌ای با راهبرد «مودت» درصدد فراهم آوردن شرایط ذیل برای زنان باشد: رفع احتیاج، محرومیت‌زدایی، تفاهم و همدری، رفع نقص، فراهم آمدن زمینه رشد کمال‌گرایی، کمک به رشد و بالندگی و ایثار برای رفع محرومیت زنان. در بخش پیشنهاد سیاستی: طرح‌های توان‌افزایی سیاسی دختران با تأکید بر دو مؤلفه قدرت جنسیت و استقلال زنان مورد توجه قرار گیرد و نقش زن به‌عنوان تنظیم‌گری عواطف و اراده در تمامی سطوح از خانواده تا جامعه در مسیر حرکت تاریخ‌ساز تبیین و دیده شود.

References

- Akhavan Moghaddam, Zohreh; Arab, Mohaddeseh. Semantic Analysis of the Word "Mawaddah" in the Qur'an. Tehran: 1398 SH. (in Persian)
- Al-Ālūsī. Rūh al-Ma'ānī fi Tafsīr al-Qur'ān al-'Aẓīm. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1415 AH. (in Arabic)
- Al-Farāhīdī, Khalīl ibn Aḥmad. Kitāb al-'Ayn, vol. 2. Qom: Hijrat Publications, 1410 AH. (in Arabic)
- Al-Kāshānī, Muḥammad ibn Murtaḍā. Tafsīr al-Mu'in, ed. Ḥusayn Dargāhī. 1st ed. Qom: Library of Ayatollah Mar'ashī Najafī, 1410 AH. (in Arabic)
- Al-Kulaynī, Muḥammad ibn Ya'qūb. Uṣūl al-Kāfī, vol. 2, trans. Ḥusayn Ustādwalī. Tehran: Dār al-Thaqalayn, 1391 SH. (in Arabic)
- Al-Maghniyyah, Muḥammad Jawād. Tafsīr al-Kāshif. 1st ed. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah, 1424 AH. (in Arabic)
- Al-Marāghī, Aḥmad Muṣṭafā. Tafsīr al-Marāghī, trans. Dr. Ḥasan 'Abbās. Beirut: Dār Ihyā' al-Turāth al-'Arabī, n.d. (in Arabic)
- Al-Mizhārī, Muḥammad Thanā'ullāh. Al-Tafsīr al-Mizhārī. Pakistan: Maktabat Rushdiyyah, 1412 AH. (in Arabic)
- Al-Muṣṭafawī, Ḥasan. Al-Taḥqīq fi Kalimāt al-Qur'ān al-Karīm. 1st and 13th eds. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Press, 1416 AH. (in Arabic)
- Al-Nakhjawānī, Ni'matullāh ibn Maḥmūd. Al-Fawātiḥ al-Ilāhiyyah wa al-Mafātiḥ al-Ghaybiyyah. 1st ed. Cairo: Dār Rukābī, 1999. (in Arabic)
- Al-Nawawī al-Jāwī, Muḥammad ibn 'Umar. Marāḥ Labīd li-Kashf Ma'nā al-Qur'ān al-Majīd. 1st ed. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1417 AH. (in Arabic)
- Al-Qurtubī, Muḥammad ibn Aḥmad. Al-Jāmi' li-Aḥkām al-Qur'ān. 1st ed. Tehran: Nāsir Khosrow Publications, 1364 SH. (in Arabic)
- Al-Sa'dī. Taysīr al-Karīm al-Raḥmān. 2nd ed. Beirut: Maktabat al-Nahḍah al-'Arabiyyah, 1408 AH. (in Arabic)
- Al-Ṭabāṭabā'ī, Sayyid Muḥammad Ḥusayn. Al-Mizān fi Tafsīr al-Qur'ān. Qom: Daftar Nashr al-Islāmī, 1417 AH. (in Arabic)
- Al-Ṭabāṭabā'ī, Sayyid Muḥammad Ḥusayn. Tafsīr al-Mizān, vol. 16. Tehran: Rijā, 1367 SH. (in Persian)
- Al-Ṭabāṭabā'ī, Sayyid Muḥammad Ḥusayn. Woman in the Qur'an. Qom: Hajar Publishing Center, 1387 SH. (in Persian)
- Al-Ṭabrisī, Faḍl b. Ḥasan. Majma' al-Bayān fi Tafsīr al-Qur'ān, intro. by Muḥammad Jawād Balāghī. 3rd ed. Tehran: Nāsir Khosrow Publications, 1372 SH. (in Arabic)
- Al-Ṭayyib, 'Abd al-Ḥusayn. Aṭyab al-Bayān fi Tafsīr al-Qur'ān. 2nd ed. Tehran: Islam Publications, 1378 SH. (in Arabic)
- Amidzanjani, Abbas Ali. Jurisprudential Foundations of the Constitution of the Islamic Republic of Iran: Contemporary Iranian Society and the Islamic Revolution. Tehran: Jahād-e Dānishgāhī, 1368 SH. (in Persian)

- Asghari, Sayyid Muḥammad. *The Concept, Foundations, and Key Indicators of Social Justice from the Viewpoint of Islamic Thinkers*. Tehran: Center for Islamic-Iranian Model of Progress, 1393 SH. (in Persian)
- Ayatollah Makarem Shirazi, Naser. *Payam-e Qur'an*, vol. 2. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah, 1386 SH. (in Persian)
- Ayatollah Makarem Shirazi, Naser. *Tafsīr-e Nemuneh*, vols. 1, 3, 16. Qom/Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah, 1305–1374 SH. (in Persian)
- Behroozi Lak, Gholamreza; Sharifpour, Maryam. *Jurisprudential Foundations of Women's Political Rights in the Constitution of the Islamic Republic of Iran*. 1394 SH. (in Persian)
- Clark, Cal; Clark, Janet. "Models of Gender and Political Participation in the United States." *Women & Politics*, 1986, pp. 5–25.
- Dahlum, Sirianne; Knutsen, Carl Henrik; Mechkova, Valeriya. "Women's Political Empowerment and Economic Growth." *World Development*, 2022.
- Dauletova, Victoria; Hassan, Houchang; Zainab Hussain, Yari. "Political Empowerment of Women and the Mediating Role of Political Awareness: The Case of Oman." *Journal of International Women's Studies*, 2022, pp. 115–128.
- De Siano, Rita; Chiariello, Valentina. "Women's Political Empowerment and Welfare Policy Decisions: A Spatial Analysis of European Countries." *Spatial Economic Analysis*, 2022, pp. 101–126.
- Eftekhari, Asghar. *Foundations and Issues of Social Security: An Iranian Perspective*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies, 1391 SH. (in Persian)
- Godet, Michel. 2011. *Strategic Foresight for corporate and Regional Development*. s.l. : DUNOD.
- Godet, Michel. *Strategic Foresight for Corporate and Regional Development*. s.l.: DUNOD, 2011.
- Ibn 'Ajībah. *Al-Baḥr al-Madīd fī Tafsīr al-Qur'ān al-Majīd*, ed. Aḥmad 'Abdallāh Qirshī Raslān, 1419 AH. (in Arabic)
- Ibn al-Athīr, Mu'izz al-Dīn. *Al-Nihāyah fī Gharīb al-Ḥadīth wa al-Athar*. Riyadh: n.p., 1421 AH. (in Arabic)
- Ibn al-Jawzī. *Zād al-Masīr fī 'Ilm al-Tafsīr*, ed. Badr al-Razzāq al-Mahdī. Beirut: Dār al-Kitāb al-'Arabī, 1422 AH. (in Arabic)
- Ibn 'Āshūr. *Al-Taḥrīr wa al-Tanwīr*. n.p.: n.d. (in Arabic)
- Ibn Faris, Abu al-Husayn Ahmad. *Mu'jam Maqāyīs al-Lughah*. Qom: Maktabat al-'Ilām al-Islāmī, n.d. (in Arabic)
- Ibn Kathīr al-Dimashqī. *Tafsīr al-Qur'ān al-'Azīm*, ed. Muḥammad Ḥusayn Shams al-Dīn. 1st ed. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1419 AH. (in Arabic)
- Ibn Manzūr. *Lisān al-'Arab*. 3rd ed. Beirut: Dār Ṣādir, 1414 AH. (in Arabic)

- Imam Khomeini. *Şahîfah-yi Nûr*, vol. 3. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works, 1378 SH. (in Persian)
- Kamijani, Ali; Eyvazi, Mohammad Rahim. "The Sphere of Ideal Governance: From Alawite Teachings to Global Indicators." *Rahbord Scientific Journal*, vol. 32, no. 3, 1402 SH. (in Persian)
- Karimi Ghodousi, Zeinab. "Existential Perspective on Worldly Life in Şadrâ's Philosophy." *Journal of Islamic Philosophy and Theology*, pp. 407-424, 1400 SH. (in Persian)
- Khamenei, Sayyid Ali. *The General Plan of Islamic Thought in the Qur'an*. Tehran: Institute for Jihadi Faith Publications, 1399 SH. (in Persian)
- Lari, Noora, Al-Annari, Mohammad and El-Maghraby, Engi. 2022. Challenging Gender norms: Women's Leadership, Political authority, and autonome, *Gender in Management: An International Journal*, pp. 477-493
- Mehrezi, Mahdi. *Qur'an and Education Training Course*. Allameh Majlisi Seminary Institute, Isfahan, 1402 SH. (in Persian)
- Mirza Khosravani. *Khosravi Commentary*, 1st ed. Tehran: Islamiyeh Publications, 1390 SH. (in Persian)
- Şadr al-Muta'allihîn al-Shîrâzî (Mullâ Şadrâ). *Al-Hikmah al-Muta'aliyyah fi al-Asfâr al-'Aqliyyah al-Arba'ah*. 3rd ed. Beirut: Dâr Iḥyâ' al-Turâth al-'Arabî, 1981. (in Arabic)
- Takallou, Mehdi. *Gender and Society Studies Office: Lecture Series*, 1402 SH. (in Persian)
- Zamakhsharî, al-. *Al-Kashshâf 'an Ḥaqā'iq Ghawāmiḍ al-Tanzîl*. 3rd ed. Beirut: Dâr al-Kitâb al-'Arabî, 1407 AH. (in Arabic)

